

TÜRK SÖZLÜ KÜLTÜR GELENEĞİNDE AYRINTILAR-2:

“HAYVAN ATA KÜLTÜ MÜ? ATALAR KÜLTÜ MÜ?”

Issues of the Turkish Oral Traditional Culture-2: “Cult of Animal Ancestor or Cult of Ancestors?”

Metin ARIKAN*

Özet

Bu denememizde destan metinlerinde yer alan geleceğin kahramanına hamile olan annenin alışılmadık nesnelere (kaplan ciğeri, aslan yüreği, yılan-ejder başı, elmas madeni, kara taş vb.) “aş ermesi” ve buna bağlı olarak oluşan “Atalar” kültü, “Hayvan Ata?” kültü üzerinde durduk. Annenin aş erdiği nesnenin Gök ve Yer/su unsurlarıyla; dolayısıyla “Kutsal”la ilişkisinin göz önüne alınıp değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyor ve bununla birlikte Türk kültüründe “Hayvan Ata” diye bir kültün bulunmadığını; arkaik kültür insanlarının kökenlerini çeşitli hayvanlara bağlamasının bizim tarafımızdan “hayvan ata kültü” olarak adlandırılmasını meşru kılamayacağını ifade ettikten sonra sadece ve sadece “Kutsal”a bağlı olarak “Atalar Kültü” nün bulunduğunu söylüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Aş Erme, Atalar Kültü, Kutsallığın Yayılması

Abstract

In this article, we emphasize the mother subject of oral epic poetry who is pregnant to the hero of the future and craving for unusual objects such as tiger lung, lion heart, snake&dragon head, diamond, black stone, etc. and the related “Cult of Ancestors” and “Cult of Animal Ancestor”. We deem that the object craved by the mother is related with “Sky and Earth/Water” components and therefore with the Sacred and along with this thesis in Turkish Culture there is no such a thing as cult of Animal Ancestor. The humankind of archaic culture who ties their origin to a variety of animals does not constitute sound and strong base for us to put forward this event as the legitimate evidence of “Cult of Animal Ancestors” and therefore we strongly believe that there exists “Cult of Ancestors” solely related with the Sacred.

Key Words: Craving Certain Food, Cult of Ancestors, Deus Otious

Sözlü gelenek içinde yer alan anlatmaların esas itibarıyla insanoğlunun kendi dünyalarını anlamlı kılma çabalarının çeşitli edebî formlarda dışa vurumları olduğunu¹; bunun bütün toplumlar için geçerli olduğunu artık bilmekteyiz. Anlatmalardaki motif ve epizot benzerliğinin ve/veya farklılığının en önemli sebeplerinden biri de, bize göre “başlangıçta” bütün insanların maruz kaldığı, kendilerini ister istemez içinde buldukları bu “hayatı anlama, ona anlam kazandırma” ortak çabasıdır. Bu başlangıçta kaçınılmaz bir süreci ve hepimizin kabul edebileceği gibi bu süreç (en azından bazılarımız için) hâlâ devam etmektedir. İşte bu aşama sırasında ve sonrasında insanların ve içinde buldukları toplumun kainatı algılayışlarının çeşitli etkenler (tarihî, coğrafi, hatta genetik vb.) nedeniyle çeşitlenmesi sonucu oluşan birtakım değerler; “insana, hayata ve tabiata dair asırlar ve nesiller boyunca işlenmiş kültür kodları, çeşitli kelimelerle simgeleştirilmiş tecrübeler kendilerine ait geleneksel ve anonim bir dünya görüşünü”² oluşturmaktadırlar.

Bu denememizde destan metinlerinde yer alan geleceğin kahramanına hamile olan annenin alışılmadık nesnelere “aş ermesi” ve buna bağlı olarak oluşan “Atalar” kültü, “Hayvan Ata?” kültü üzerinde duracağız.

* Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

¹ Bk. Özkul Çobanoğlu, “Geleneksel Dünya Görüşü veya Halk Felsefesinin Halk Bilimi Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi”, **Millî Folklor**, S. 45, Ankara 2000 s. 12-14

² Özkul Çobanoğlu, **agm.**, 12.

Türk sözlü anlatmalarında hamile olan annenin çeşitli nesnelere (kaplan ciğeri, aslan yüreği, yılan-ejder başı vb.) aş ermesine rastlıyoruz. Manas destanında Manas'ın annesi aslan yüreğine aş erer. Bin bir güçlkle aslan eti bulunup getirilir ve bunu yiyen anne bir süre sonra iyileşir. Alpamiş destanında da annenin kaplan etine aş erdiği görülmektedir. Destanlarımızdan bu konuyla ilgili olarak birkaç örnek³ verelim:

Kırım'ın Kırk Batırı (Murın Jırav) "Kıdırbay oğlu Koblandı Batır" destanında;⁴

"...
Günlerden bir gün
Hanımı aş erer.
Nasıldı aş ermesi?
Güçlü bir hayvanı kestirse de
Aş ermesi onunla geçmedi.
Her yerde yılan aratıp buldurdu,
Yılanın başını koparttı,
Ağzına yılan başını attı,
Kadının aş ermesi bununla geçti..."

(141-149)

Yine Kırım'ın Kırk Batırı adlı anlatması içinde "Akjonas Oğlu Er Kenes" destanında;

"...
Etrafındaki kadınlar,
Yılanları görünce kaçıştılar.
Diğer kadınlar kaçsa da
Arıvbiybi kaçmadı,
Gözlerini dikti,
Yılanları alıp getirmesi,
Arıvbiybi'nin işine yaradı.
Güzel Arıvbiybi'n,
Yılanları verdi aşı için.
Yılanın pişirmeden çiğ çiğ
Kafasını ağzına attı,
Çiğnemedden yuttu.
Aş ermesi o zaman geçti.
Yedi yılanın hepsinin başını,
Çiğnemedden yutuverdi. ..."

(162-176)

Hamile olan annenin aş ermeden kurtulması için genellikle yırtıcı, güçlü vb. hayvanların yakalanıp etinin anneye yedirilmesi gerekir ki bunun da genellikle araştırmacılar tarafından "hayvan ata"⁵ kültüyle ilişkilendirildiğini ve buna bağlı olarak açıklandığını görmekteyiz.

³ Destan metinlerinden örnekler verilirken Mehmet Aça'nın bu konuda daha önce yazdığı bir makaledeki destan sırası takip edilmiştir. Bk. Mehmet Aça, "Türk Destanlarında Aş Erme (Yerikleme) Motifinin Destan Kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnançıyla Bağlantısı", **Millî Folklor**, S. 34, Ankara 1997, s. 78-81.

⁴ **Kırım'ın Kırk Batırı-Murın Jırav Anlatması**, TDK "Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması Projesi", Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Fikret Türkmen- Dr. Metin Arıkan (Yayın Aşamasında)

⁵ "Hayvan Ata" ve kurttan türeme ile ilgili çeşitli yorumlar hakkında bk. İbrahim Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, Boğaziçi Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 1982, s. 284, 316-320; Sencer Divitçioğlu, "Kurt Ongunu", **Orta-Asya Türk İmparatorluğu VI-VIII. Yüzyıllar**, İmge Kitabevi, Ankara 2005, s. 32-34; Mehmet Aça, **agm.**, s. 78-81. Jean-Paul Roux, **Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar**, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2000, s. 41-42, 59-60, 376. Mircae Eliade, **Zalmoksis'ten Cengiz Han'a**, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2003.

Yırtıcı hayvan etine aş ermenin yanında bazı destanlarımızda örneğin, Kazak Kubikul anlatmasında;

“Aş ermesine çare bulamayıp,
Ateşine dayanamayıp,
Dolaşmaya bir gün çıktığında,
Kökşetav’da bir elmas taş,
Çıkmış kadının karşısına,
Gönlü çelinip bu taşı,
Ağzına alıp çiğnemiş.
Taştan dişini alamamış
Sevincinden coşup,
Güzelleşip parlamış....”

Kubikul 374-383

şeklinde görülen elmasa aş erme üzerinde durulması gereken başka bir konu diye düşünüyoruz. Çünkü bunların “hayvan ata” kültürle ilişkilendirilemeyeceği ortadadır. Doktora çalışması sırasında karşılaştığımız bu ayrıntı bizleri bu konu üzerinde düşünmeye yöneltti ve bu konuda çeşitli kaynaklara başvurduk. İleride de göreceğiniz gibi çalışmamızı kendi kendimize sorular sorarak, çeşitli görüşleri sıralayarak geliştirmeye ve bir sonuç çıkarmaya çalıştık.

“Nesne onu kendi ortamından farklılaştıran ve ona anlam ve değer veren bir dışsal gücün zarfı olarak görünür; çünkü bizzat varoluşu kutsalın bir tezahürüdür, yok edilemez ve dayanıklıdır; yani insanın olmadığı bir şeydir, zamana karşı direnir, gerçekliği kalıcılığıyla pekiştirilir”⁶ diyen Mircae Eliade’ye göre madenler; varoluşun “Kutsal” olmayan unsurlarını” oluşturmamaktadırlar- dünya dışı alanlardan gelmektedirler. İster gökten düşmüş olsun, isterse toprağın bağrından çıkarılmış olsunlar, her durumda başka yerden gelmektedirler. Burada da arkaik kültürlerin mantığı tutarlılık göstermektedir. Doğal olarak insana ait olmayan her şey, onun yakınında olmayan her şey ‘Varoluşun ademî haline’ katılmayan her şey gizemli, kutsanmış ya da şeytanidir; çünkü bu onun doğasını değiştirir.⁷ Eliade’nin görüşlerini destekleyecek madenlerle ilgili olarak başka görüşlere de göz atacak olursak; V. Propp’un değerli bir maden olan “altın” hakkındaki düşünceleri Eliade’nin madenlerle ilgili düşüncelerinden farksız olduğunu görürüz. Ona göre; “Altın rengine boyanmış her şey, bununla kendisinin başka dünyaya ait olduğunu göstermektedir. Altın rengi bir başka dünyanın mührüdür.”⁸

Joseph Campbell’a göre de altın “..ölümsüzlüğü simgelemektedir; yani ölümsüzlük, güzelliğin gövdesi olan Tanrı’nın gizemli yaratıcı enerjisidir”.⁹

Şimdi de Türk kozmolojisinde unsurlar hakkında Emel Esin’in görüşlerini sıralayalım:

Türk kozmolojisine göre; “...unsurlar (yer/su) ve göksel cisimler çeşitli ailelerin kökleri sayılıyor ve bunlara kök, ruh veya aile anlamına gelen töz, oğuş (uguş) veya kut gibi isimler veriliyordu. Her canlı veya cansız varlık bu ailelerden birine aitti. Bunların kutunu bağlı olduğu unsur veya göksel cisim ailesi belirlemekteydi. Aynı şekilde; dağların, yerden kaynaklanan ırmak ve suların, ağaçların ormanların yani yer/su unsurlarının; insan ve hayvan şeklinde düşünülen ruhları olduğu sanılıyordu. Ölmüş şöhretli kişiler de bunların arasına katılıyordu.”¹⁰

Türk destanlarının kahramanların annesinin çeşitli nesnelere aş ermesini yukarıda söylenenleri göz önüne alarak; yani nesnenin hangi unsura dâhil olduğuna bakıp değerlendirmemiz gerekir, diye

⁶ Mircae Eliade, **Ebedi Dönüş Mitosu**, (Çev: Ümit Altuğ), İmge Kitabevi, İstanbul 1994, s. 18.

⁷ Mircae Eliade, **Babil Simyası ve Kozmolojisi**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002, s. 54-55

⁸ Rüstem Soulteev, **Edige Destanının Tatar Anlatmaları Üzerinde Bir İnceleme**, 2 Cilt, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998, s. 140. (Basılmamış Doktora Tezi)

⁹ Joseph Campbell, **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000, s. 150.

¹⁰ Emel Esin, **Türk Kozmolojisine Giriş**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 78, 85.

düşünmekteyiz. Elmasın da altın¹¹ gibi parlaklığından dolayı yaruk, yani göksel unsurlar içinde yer aldığını görmekteyiz. Altun-Temür kazguk (Kutupyıldızı) ilişkisinden bu mücevher ve madenin gök unsur sayıldığı bilinmektedir. Kazak Koblandı Batır anlatmalarında¹² annenin önce kara taşı çiğnediğini ve daha sonra arslan yüreğini/ ayı veya kaplan etini yedikten sonra aş ermesinin geçtiğini görüyoruz. Özellikle bu anlatma, anlatmalardaki aş erme motifinin açıklanmasında neden nesnelere hangi unsura dâhil olduğuna bakılması gerektiğini anlamak için gayet iyi bir örnek teşkil etmektedir. Örneğimizde görüldüğü üzere önce kara taş; yani yer unsuru; daha sonra yırtıcı hayvan eti yenmektedir. Yırtıcı hayvanın gök unsuruna dâhil olma olasılığı oldukça yüksek ihtimaldir. Biri yer unsuruna biri gök unsuruna ait iki unsurun bir araya gelmesi aklımıza evrenselci dikotomi de denilen iki ilke düşüncesini; yani Emel Esin'e göre, proto-Türk ve Türklerin en eski belki de öz kozmolojisini getirmektedir. Bilindiği gibi bu düşünceye göre "kâinatın bütün tezahürleri gök ve yer-sub/v'un (yer-su yeryüzü) temsil ettiği birbirine zıt; fakat birbirini tamamlayan iki evrensel nefesten oluşmaktaydılar."¹³ İki zıt ilkenin bir araya gelişi hayatın özünü oluşturmaktadır; yaşamın kendisini formüle etmektedir.¹⁴

Kubıkul'un annesinin elması çiğnediğinde aş ermesinin sona erip rahatladığını düşündüğümüzde elmasın doğumu kolaylaştırıcı bir maden oluşunun yanında sağaltıcı özelliklerinin oluşu da dikkatimizi çekmektedir. Ama bu yine de onun "Kutsal"la olan ilişkisine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Eliade, bizler doğurganlığı artırıp doğumu kolaylaştırma özelliğine sahip "doğurtucu taşları Babilliler, eski Yunanlılar, Araplar ve kimi arkaik halkların bildiklerini ve bunları farklı nedenlerle de olsa kullandıkları" haberini vermektedir.¹⁵

Madenlerin sağaltıcı yönüne gelecek olursak; "..hastalıkların normlarda uzaklaşmayı, uyumun uzlaşımın bozulmasını, başıbozuk bir eylemi ifade ettiğini ve hastalıkların başıbozukluğu, kötülük düşüncesinin kişileşmesi olduğunu" söyleyen Eliade, "hastalıklarla büyü (uyumun büyü yoluyla eski hale getirilmesi) ya da mineral kökenli ya da bitkisel kimi ilaçlar aracılığıyla savaşıldığını, ilaçların işlevinin büyüsel olduğunu; çünkü onların örtük erdemleri sayesinde (biçim, renk, tat) etkili olduklarını ve hasta bedendeki organik düzensizliğe görünmez gerçeklikten aldıkları güçlerle müdahale ettiklerini belirttikten sonra örnek olarak da işe yarar (kök) rengi olan bir taşın hastanın bedenindeki düzeni yerine koymaya yetecek büyü enerjisiyle sahip olduğunu" bildirmektedir.¹⁶ Burada Eliade'nin görünmez gerçeklik dediği "Kutsal" olandır, Gök Tanrı'dır, Tengri'dir. "...arkaik zihniyete göre gerçeklik, bir güç, etkenlik ve süre olarak tezahür etmektedir. Dolayısıyla asıl gerçeklik kutsal olandır; zira yalnızca kutsal olan mutlaktır, etkindir, şeyleri yaratır ve onları sürdürür."¹⁷ Bu ifade bir yönüyle Fransız dilbilimci ve Hint-Avrupa uzmanı George Dumézil'in üçlü sisteme dayanan fonksiyonel teorisine benzemektedir. Ona göre Hint-Avrupa kavimlerinde şu üçlü fonksiyon vardır: Kutsallık, Güç, Üretkenlik. Orkun Kitabelerinden de anlaşıldığı üzere Türklerde de Kut (Kutsallık), Küç (Güç), ve Ülüg (Üretkenlik) ilk başlarda Tanrı'nın iyeliğindedir.¹⁸ Buradan da anlaşıldığı üzere üretkenliğin doğrudan doğruya Tanrı'dan başka birine, nesneye veya hayvana bağlanmasının doğru olmayacağı açıkça görülmektedir. İlk başlarda diyoruz; çünkü daha sonraları insanoğlu bu kutsallığı kendisine Tanrı'dan *daha yakın, daha etkin* hissettiği

¹¹ Altın ile ilgili özellikle bk. Mircae Eliade, *Asya Simyası*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.

¹² Mehmet Aça, *agm.*, s. 79

¹³ Bk. Emel Esin, *Türk Kozmolojisi*, s. 19.

¹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Metin Arıkan, "Bursa Halk Kültüründe Eski Türk İnançlarının İzleri ve Bunların Türk Dünyası Sözlü Anlatmalarındaki Yansımaları", *II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, C. II, 20-22 Ekim 2005 Bursa, s. 410.

¹⁵ Mircae Eliade, *Babil Simyası*, s. 66-67.

¹⁶ Mircae Eliade, *Babil Simyası*, s. 77.

¹⁷ Bk. Mircae Eliade, *Ebedî Dönüş*, s. 25.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Sencer Dıvıçoğlu, *Orta-Asya Türk İmparatorluğu VI-VIII. Yüzyıllar*, İmge Kitabevi, s. 65-85. Kut, Ülüg ve Küç'ün üçlü fonksiyon olarak değerlendirilmesi için ayrıca bk. Saadetin Gömeç, "Türklerde Siyasi Hakimiyet ve İdari Yapının Özellikleri-Siyasi Hakimiyet", *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2006, s. 39-42.

güçlere, kişiliklere yaymış ve bunun sonucunda da bizler; aslında Tanrı'nın iyeliğinde olan üç fonksiyonu başkalarına yüklenmiş olarak gördüğümüzden, hatalı çıkarımlarda bulunmuş ve sonuçlar elde etmişiz.¹⁹

Köken mitlerinde gördüğümüz kurttan, ayıdan vb. gibi hayvanlardan türeme ile ilgili anlatmaların ortaya çıkış sebebi öyleyse ne idi? Şimdi isterseniz bunun üzerinde duralım: Arkaik kültür insanı; Roux'un da belirttiği üzere²⁰, kendilerini, şimdiki gibi, varlıkların en üstünü olarak görmüyorlardı; onlar "kendilerini çevreleyen unsurların gücünü, verimliliklerini ve başarılarını sürekli fark etmekteydiler" ve "gerçeğe, gerçek olana" ulaşmak amacıyla, Dumézil'in üçlü fonksiyonunu aklımızdan çıkarmayalım, güç ve verimliliğiyle kendinden daha üstün saydıkları bu varlıklara dönüşme ihtiyacı hissediyorlar²¹ veya kökenlerini bunlara bağlıyorlardı. Kök Türk hanedan soyunun Aşina (A-sih-na) -Börülüler²², neslinden geldiğinin kabul edilmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Köken mitlerinde ve çeşitli anlatmalarda; "Göktürklerin Bozkurt'tan Türeyiş Destanları" ve "Oğuz Kağan"²³ anlatmalarında, üretken veya rehber²⁴ olarak karşımıza çıkan kurdun renginin "Boz-Kök" oluşunu onun Kutsal'la (Tanrı) ile ilişkilendirilebileceğinin ve onun tarafından gönderildiğinin bir işareti olarak görmek mümkündür. "Göktürklerin Bozkurt'tan Türeyiş" destanlarında yok olmak üzere olan bir halkın Tanrı tarafından gönderilen bir hayvan (kurt) sayesinde yok olmaktan kurtulduğunu görüyoruz. Bu anlatıyla halkın da kendini "kut" sahibi olanlar sınıfına soktuğunu ve soyun, neslin devamının Tanrı tarafından devam ettirildiği inancına sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Onlar için artık korkacak bir şey yoktur; çünkü yok olmalarını Tanrı istememektedir, Tanrı'nın "kut"u onlardır ve bu onlar için bu yeni bir doğumdur, yeni bir başlangıçtır. Bu yüzden de belirli aralıklarla neslin devamını sağlayan bu olayı hatırlamakta ve "Atalar Mağarasına" giderek kurbanlar sunmaktadırlar. Arkaik toplum insanının sürekli olarak örnek modelleri tekrarlamasının veya taklit etmesinin sebebi üzerinde Eliade'nin fikirlerinden yararlanarak bir başka makalemizde durmuştuk.²⁵

¹⁹ Kutsallığın yayılması hakkında bk. Mircae Eliade, **Dinler Tarihine Giriş**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003, s. 61-78; **Mitlerin Özellikleri** (Çev: Sema Fırat), Om Yayınevi, İstanbul 2001, s. 126-131. "İlkel kavimlerin hemen hemen hepsinde gökte oturan Kadiri mutlak yüce bir varlığa inancın var olduğu; ama bununla birlikte bu yüce varlığın zamanla kutsal hayatın kısıpına itildiğini, bunun yerini insana daha yakın, daha etkin ve kolay ulaşılabilir kutsal güçlerin (totemler, ata tapımı, ay ve güneş mitleri) aldığı, başka şekilde söylersek kutsal olanın aşamalı bir biçimde somut olana indirildiğini (Eliade 2001, 2003: 126-131,61-78) ve bu evrensel gerçeğin Türklerin Gök-Tanrısı için de geçerli olduğunu, Gök -Tanrısının "deus otiosus" duruma gelişinin zoomorfik ve antropomorfik anlayışları da beraberinde sürüklediğini (Günay-Güngör 1998: 44-49) din tarihi araştırmacılarının çalışmalarından öğrenmekteyiz." Bk. Metin Arıkan, "Kahramanın Dönüşümü", **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir 2005, s. 55. (Ünver Günay-Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, Laçın Yayınları, Kayseri 1998)

²⁰ Bk. Jean Paul Roux, **Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 59.

²¹ Eliade, bu dönüşüm ritüelini "Ebedi Dönüş Mitosu"na dayandırarak açıklamaya çalışır: "...bu yaratımların ilk kaynağı ilkel avcının dinsel evreninde bulunur: Bu evren, avcı ile avı arasındaki mistik dayanışmanın hâkimiyetindedir. Çoğu zaman bu dayanışmayı bir hayvanlar efendisi (anası) ortaya çıkarır (veya) yönetir. Göçebe bir halkın yırtıcı bir etoburun (kurt, aslan, leopar vb) soyundan gelmesine ilişkin mitleri izah eden, işte bu dinsel anlayıştır. Söz konusu yırtıcı örnek avcıdır. İlk başlangıçta var olan bir hayvan, insanları önce öldürür, sonra erginlenmiş bir halde; yani yırtıcı etoburlara dönüştürerek diriltir; en sonunda bu hayvan öldürülmüştür ve erginleme törenleri sırasında bu hadise ritüel biçiminde yeniden güncellenir. Ama sırtına yırtıcı bir hayvan postu geçiren erginleyici, bir insan olarak değil, gizemin (mysterion) kurucusu olduğu varsayılan ilk hayvan olarak törene katılanları diriltir. Başka bir deyişle mitsel hayvan da erginleyiciyle birlikte diriltme işlemine katılır..... İnsan kendi benliğinden ve şimdiki zamandan çıkıp mitsel olayın çağdaşı olabildiği oranda kurda dönüşmeyi başarabilir..... Bir erginleme biçimi olarak büyük av veya savaş ya da bir toprağın istilası ve işgali, mitsel modellere sahip faaliyetlerdir; hatırlanamayacak kadar eski devirlerde, doğaüstü yırtıcı bir etobur bunları ilk kez gerçekleştirmişti. Dolayısıyla bu mit yeniden güncellendiği ölçüde yani yırtıcı etoburun davranışları paylaşılıp o ilk hadise yenilenirse ünlü bir avcı, türkütücü bir savaşçı, bir fatih olunur" Mircae Eliade, **Zalmoksis'ten Cengiz Han'a**, s. 32-36.

²² Saadetin Gömeç, **age.**, s. 251. Diğer örnekler için (dişi kurdunki, dişi kurttan doğan vb.) bk. Eliade, **age.**, s. 17-18.

²³ Özkul Çobanoğlu, "Sözlü Edebiyat", **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, AKM Yayınları, Ankara 2001, s. 222 -229.

²⁴ Rehber olarak geyik ve geyikle ilgili inançlar için bk. Metin Arıkan, "Bursa Halk Kültüründe Eski Türk İnançlarının İzleri, s. 410.

²⁵ Bk. Metin Arıkan, "Kahramanın Dönüşümü", **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir 2005, s. 60-61.

Yine bazı anlatmalarımızda annenin aş ermeden doğumu gerçekleştirdiğini; ama daha sonra doğan çocuğa, aş eren anneye yedirildiği gibi, alışıktığımız türden hayvan eti yedirilip, yedirilen hayvanın özelliğine göre çocuğun o sıfatlara haiz olması arzulanmaktadır:

“....
Kırklar sırayla kırk gün bekler,
Elma, nar karışık anne sütlü.
Getirip meyveleri yer dibinden,
Yüreğini de kaplanın yedirirler.

Bindirdiler alıp gelip aslanı,
Kamçı edip yılanı da kavradı.
“Aslan ve kaplanın gücünde,
Pehlivan olup yık dedi tutuştuğunu...”

*Kazak Köroğlu Anlatmaları- 1307-1314*²⁶

İleride kahraman olacak çocuğa yedirilen hayvanın çocuk üzerindeki etkisini veya bir başka şekilde ifade edecek olunursa “..kahraman ve yırtıcı hayvan arasında alegorik olarak kurulan bu ilişki; bir kez temasa geçen unsurların sürekli birbirini etkilemesi olarak bilinen büyüsel işlemin”²⁷ yanı sıra kutsallığın yayılması sonucu “hafızalarda zayıflamaya başlayan Kutsal’ın anısının simgeler vasıtasıyla örtük ve önemini yitirmiş bir biçimde varlığını sürdürmesi”²⁸ şeklinde açıklanabileceği görüşünü savunuyoruz.

Kahramanın annesinin hayvan ciğerine, kalbine aş ermesinin yanı sıra kara taşa veya elmasa aş erdiğinin görüldüğünü söylemiştik. Hayvan olarak görülenlerin de aslında belli bir bölgenin, dağların, göllerin; yani yer-su unsurlarının ruhları olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Hayvan ciğerine, kalbine aş ermenin hayvan ata kültürüne bağlı olarak açıklanması annenin elmasa, kara taşa aş ermesinin açıklanmasına yeterli olmayacaktır. Hamile olan anne adayını hayvan etine aş erdiğinde, bunu “Hayvan Ata” kültü ile ilişkilendirip açıklamaya çalışırsak annenin elmasa, kara taşa aş ermesini de “maden ata” veya “elmas ata” diye mi açıklayacağız. Annenin aş erdiği nesnenin Gök ve Yer/su unsurlarıyla, dolayısıyla “Kutsal”la ilişkisinin göz önüne alınıp değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyor ve bununla birlikte Türk kültüründe “Hayvan Ata” diye bir kültürün bulunmadığını; arkaik kültür insanların kökenlerini çeşitli hayvanlara bağlamasının, bizler tarafından “hayvan ata kültü” olarak adlandırılmasını meşru kılamayacağını ifade ettikten sonra, sadece ve sadece “Kutsal”a bağlı olarak “Atalar Kültü” nün bulunduğunu söylüyoruz.

²⁶ **Kazak Köroğlu Anlatmaları**, TDK “Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması Projesi”, Yayına Hazırlayan: Dr. Metin Arıkan (Yayın Aşamasında)

²⁷ Özkul Çobanoğlu, **age.**, s. 138. Büyüsel işlemlerin de George Dumezil’in üçlü işlevindeki “Kutsallık” içerisinde yer aldığını burada belirtmekte fayda var sanırım. Bunlardan bahsedecek olursak şöyle bir sıralama karşımıza çıkar: 1) Kutsallık: İbadet, büyü, hukuk, yönetim, egemenlik (hükümdarlık) 2) Fiziki Güç, Savunma, saldırı 3) Doğurganlık, Mal ve Nüfus (Sencer Divitçioğlu, **age.**, s. 65,66.)

²⁸ “Kutsalın anısı, mitlerde ve en eski Cennet ile ilgili masallarda, inisiyasyon törenlerinde ve şamanların, sihirbaz-hekimlerin anlatılarında, dinsel simgeler bütününde (Dünyanın merkezinin, büyülü uçmanın ve göğe yükselmenin simgeleri, gökle ışıkla ilgili simgeler...örtük ve önemini yitirmiş bir biçimde varlığını sürdürür”. Ayrıntılı bilgi için bk. Mircae Eliade, **Mitlerin Özellikleri**, s. 130.